

Andrzej Michalski

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy

ROZWÓJ SZKOLNICTWA MUZYCZNEGO W POLSCE W LATACH 1918-1939

DEVELOPMENT OF THE MUSICAL EDUCATION IN POLAND IN THE YEARS 1918-1939

Streszczenie: Historia rozwoju szkolnictwa muzycznego (artystycznego) w Polsce jest mało znana. Skąpa jest też literatura z tego zakresu. Dlatego warto wzbogacać pedagogikę o problemy związane z wychowaniem młodzieży przez sztukę artystyczną, w tym muzyczną. Należy również – jak sądzę – poprzez badania pedagogiczne i historyczne tworzyć narastającą wiedzę o historii rozwoju szkolnictwa muzycznego, jego zadaniach, celach oraz dydaktyce. Cały proces rozwoju edukacji muzycznej usytuowany jest w polityce oświatowej państwa polskiego i wykorzystywany, w szczególności po 1945 roku, do zaspokajania i wyciszania napięć społecznych. Tak sformułowana problematyka przedstawiana będzie również w dalszym cyklu badań.

Abstract: The history of the development of music (artistic) education in Poland is little known. The literature in this field is also scarce. Therefore, it is worth enriching pedagogy with problems related to educating young people through art, including music. It is also necessary - as I think - through pedagogical and historical research, to create a growing knowledge of the history of music education, its tasks, goals and didactics. The whole process of the development of music education is located in the educational policy of Poland and used, particularly after 1945, to satisfy and reduce social tensions. The problems formulated in this way will be also presented in the further research cycle.

Słowa kluczowe: historia wychowania, pedagogika, pedagogika muzyki

Key words: history of education, pedagogy, pedagogy of music

Ocena sytuacji szkolnictwa muzycznego przed 1939 r. jest niejednorodna. Powodem sporów może być opinia na temat działań Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP). Karol Szymanowski pisał z rozgoryczeniem o braku zainteresowania rządu ówczesnymi kompozytorami oraz samą ideą umuzykalnienia narodu. Przypominał przy tym, że *muzyka to istotny pokarm duchowy, zawierający największą bodaj ilość odżywczych witamin i najłatwiej wnikających w najgłębsze warstwy ludności*¹.

¹ K. Szymanowski, *O wychowawczej roli kultury muzycznej w społeczeństwie*, „Pamiętnik Warszawski” 1930, zeszyt XI.

Ów niedostateczny mecenat państwa znalazł swoje odbicie w sytuacji polskiego szkolnictwa muzycznego. Najwięcej krytycznych uwag dotyczyło niezadowalającego poziomu dydaktycznego w większości szkół muzycznych, nierównomiernego ich rozmieszczenia na terenie kraju oraz niezwyklej dowolności programowej. Stan ten określano mianem anarchii².

W okresie międzywojennym szkół muzycznych przybywało lawinowo. Już w roku szkolnym 1923/1924 działało ich 90, w 1934/35 – ponad sto, natomiast na przełomie lat 1937/1938 było ich już 135 (w tym tylko 3 państwowe). Ówczesna prasa przekrzykiwała się w krytycznej ocenie ich działalności³. Oczekiwano wprowadzenia ładu dydaktycznego, dyscypliny programowej oraz podniesienia ogólnego poziomu nauczania w szkolnictwie muzycznym. Chodziło głównie o zsynchronizowanie całego systemu nauczania muzyki z systemem nauczania w szkolnictwie ogólnokształcącym. Brak płynności edukacji na różnych jego stopniach (powszechnym, średnim i wyższym) był głównym problemem obydwu systemów – artystycznego i ogólnokształcącego.

Pierwsze nadzieje na uporządkowanie problemów w szkolnictwie muzycznym związane z ustawą z dnia 4 czerwca 1920 r., która zobowiązywała MWRiOP do objęcia naczelnego kierownictwa i nadzoru nad wychowaniem publicznym w Rzeczypospolitej Polskiej⁴. Dotyczyła ona jednak tylko tymczasowych wytycznych co do sprawowania kierownictwa i nadzoru nad wychowaniem publicznym w Rzeczypospolitej Polskiej. Ważne było ustalenie zwierzchnictwa ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nad szkolnictwem wyższym, podział państwa na okręgi szkolne oraz określenie zakresu działania kuratora okręgu szkolnego. Obowiązkiem kuratora było administrowanie instytucjami wychowawczymi i oświatowymi, układanie projektu budżetowego okręgu szkolnego i przedstawianie go ministrowi WRiOP, zatwierdzanie dyrektorów szkół oraz inne sprawy, przekazane ustawami lub rozporządzeniami ministerstw. Omawiany dokument znosił jednocześnie zależność władz i urzędów szkolnych od organów administracji politycznej⁵.

Do czasu uchwalenia przez Sejm ustawy o ostatecznym ustroju władz szkolnych pozostawały w mocy tymczasowe przepisy o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim z dnia 10 sierpnia i 7 września 1917 r., normujące w byłej Kongresówce skład i zakres działania powiatowych i gminnych władz i urzęd-

² J. Prosnak, *Polihymnia ucząca*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1976, s. 116.

³ Ibidem, s. 111.

⁴ Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 roku o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. RP z 1920 r. Nr 50, poz. 304, s. 872). Wykonanie tej ustawy powierzono Ministrowi WRiOP T. Łopuszańskiemu.

⁵ Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 roku o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. RP z 1920 r. Nr 50, poz. 304, s. 873).

dów szkolnych. Nie było zatem mowy o tymczasowym ustroju szkolnictwa muzycznego.

Głównym reformatorem szkolnictwa muzycznego po odzyskaniu niepodległości był Janusz Miketta, muzykolog i profesor Konserwatorium Warszawskiego, ówczesny radca muzyczny przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁶. W latach 1927–1929 podjął on próbę uporządkowania całego procesu nauczania w szkolnictwie muzycznym i scalenia go z ogólnokształcącym procesem kształcenia w państwie polskim. W czasopiśmie „Muzyka”⁷ nakreślił nową strukturę szkolnictwa muzycznego. Wzorem ówczesnego szkolnictwa ogólnokształcącego uczeń do 14. roku życia miał podjąć decyzję o zawodowym traktowaniu nauki muzyki (pierwotnym) lub amatorskim (dyletanckim)⁸. Dalszą naukę kontynuowałby w średniej szkole muzycznej, która zrównana byłaby z uprawnieniami absolwentów średniej szkoły ogólnokształcącej i dawała możliwość podjęcia studiów muzykologicznych na uniwersytetach. Trzecim stopniem kształcenia muzycznego było kształcenie w wyższych szkołach muzycznych o uprawnieniach akademickich, nadających stopień akademicki. Pomysłem J. Miketty były też tzw. kursy muzyczne dla wszystkich pragnących realizować swoje niezawodowe ambicje muzyczne⁹.

Powyższą koncepcję nowej struktury szkolnictwa muzycznego rozwinął muzyk i pedagog Tadeusz Jotejko. Uważał on mianowicie, że po ukończeniu przez dziecko niższej szkoły muzycznej mogłoby ono podjąć dalszą naukę w:

1. liceum muzycznym, gdzie otrzymałoby średnie wykształcenie wraz z całym pakietem średniej szkoły ogólnokształcącej,
2. zwykłej średniej szkole muzycznej, która nie uprawniała do podjęcia studiów akademickich, lecz umożliwiała studia w wyższej szkole muzycznej.

Następnym etapem byłyby do wyboru dwa typy wyższych uczelni muzycznych:

1. akademia muzyczna, dla absolwentów liceów muzycznych, kształcąca muzyków i naukowców,

⁶ W. Jankowski, *Polskie szkolnictwo muzyczne, geneza i ewolucja systemu*, Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina oraz Centrum Edukacji Artystycznej, Warszawa 2002.

⁷ J. Miketta, *O szkolnictwie muzycznym przyszłości*, „Muzyka”, 1928, Nr 4–5.

⁸ J. Miketta rozróżniał dwa etapy szkoły umuzykalniającej: etap wtórny, dla amatorów i miłośników muzyki (w języku J. Miketty – dyletantów) oraz etap pierwotny, dla zdecydowanych obrać zawód muzyka.

⁹ A. Michalski, *Ewolucja planów i programów nauczania szkół muzycznych I i II stopnia oraz ognisk muzycznych w XX leciu PRL*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2005.

2. zwykła wyższa szkoła muzyczna, dla absolwentów zwykłej średniej szkoły muzycznej, kształcąca wirtuozów, śpiewaków, kompozytorów, kapelmistrzów i pedagogów specjalistów¹⁰.

Jednakże to właśnie programy nauczania miały decydować o tym, jakie uprawnienia zawodowe zdobędzie absolwent danej szkoły muzycznej. Prezentowany tutaj przez T. Jotejko dualizm szkół muzycznych pociągał za sobą istotne różnice programowe, decydujące o poziomie osiąganego wykształcenia zawodowego. Projekt mówi o tym wyraźnie:

1. liceum muzyczne dawało prawo do studiów akademickich, kształcących naukowców i muzyków w dziedzinie teorii muzyki z prawem nauczania w średnich szkołach muzycznych i wykładania muzykologii na uniwersytetach;
2. zwykła średnia szkoła muzyczna dawała prawo do studiowania w zwykłej wyższej szkole muzycznej dającej uprawnienia do podjęcia zawodu muzyka instrumentalisty, wirtuoza solisty, kompozytora, pedagoga czy śpiewaka operowego.

Reformatorskie propozycje Janusza Miketty były zacznem wielu dyskusji i projektów, w których udział wzięli – oprócz wspomnianego już Tadeusza Jotejki – dr Seweryn Barbag oraz dr Flora Szczepanowska. Spór dotyczył zarówno zamierzeń strukturalnych, jak i programowych, czyli kogo i jak należy kształcić oraz co chcemy osiągnąć.

Nie było tu zgodności stanowisk. Spowodowało to w efekcie brak zgodności i jednolitości nauczania pomiędzy szkolnictwem muzycznym a szkolnictwem ogólnokształcącym¹¹. Widać to po granicy wieku, jaką ustalono dla uczniów kształcących się w poszczególnych typach i stopniach szkół: w szkole niższej obowiązywać miały granice od 7 do 16 lat, w szkole średniej od 12 do 21, a w szkole wyższej dolną granicą był 16. rok życia.

Ważne jest, że ówczesna dyskusja nad strukturą szkolnictwa muzycznego w Polsce przesłoniła zupełnie aspekt programowy. Spotkać można bardzo ogólne

¹⁰ T. Jotejko, *W sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego w Polsce*, „Muzyka”, 1929, Nr 1.

¹¹ W. Jankowski twierdzi: *Najważniejszym jednak powodem opracowania projektu gimnazjum muzycznego była chęć odciążenia uczniów, którzy kontynuując naukę w gimnazjum ogólnokształcącym studiowaliby równocześnie w konserwatorium muzycznym, gdyż warunkiem otrzymania dyplomu tego ostatniego było posiadanie ukończonych przynajmniej 6 klas gimnazjum. Pamiętajmy, że był to okres, gdy dominowała jednolita szkoła średnia, ośmioklasowe gimnazjum, kończące się tzw. dużą maturą, a po sześciu klasach można było uzyskać jedynie tzw. małą maturę. Szkoła średnia „nakładala się” więc na szkołę powszechną, którą można było opuścić już po trzech latach nauki, przechodząc w wieku lat 10 do szkoły średniej właśnie. Jest to przykład tzw. ślepych uliczek ówczesnego systemu oświatowego. Jak widać, miała z tym kłopot również młodzież muzyczna.* W. Jankowski, op. cit.

formuły¹² i tylko szkolnictwo wyższe podkreśliło, że cechą pracy szkoły wyższej powinno być nadążanie za współczesnością oraz badanie wszelkich zagadnień twórczych i odtwórczych. Generalnie dążono jednak do ujednoczenia programów nauczania i podniesienia poziomu kształcenia we wszystkich trzech typach szkolnictwa muzycznego.

Prezentowane założenia reformy szkolnictwa muzycznego z lat 1927–1929 znalazły częściowo odzwierciedlenie w Rozporządzeniu MWRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie¹³. Dokument postanawiał, że Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie jest państwową wyższą szkołą muzyczną, pozostającą pod zarządkiem MWRiOP oraz że w ramach tego samego Konserwatorium prowadzone miały być Średnia Szkoła Muzyczna i Seminarium dla nauczycieli muzyki w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich.

W praktyce okazało się, że istniały siły skutecznie blokujące reformatorskie zapędy J. Miketty, K. Szymanowskiego, T. Jotejki i wielu innych. Był to czas, kiedy państwowe szkoły muzyczne skupiały 14,9% młodzieży, zaś szkoły prywatne aż 85,1%¹⁴. Tym ostatnim zupełnie nie zależało na reformowaniu struktury szkolnictwa muzycznego ani jego programów nauczania. Zatem reforma przeznaczona dla całego polskiego szkolnictwa muzycznego objęła swoim zasięgiem tylko konserwatorium warszawskie i muzyczne środowisko w Poznaniu, gdzie utworzono szkoły: niższą (umuzykalniającą), średnią i wyższą oraz seminarium nauczycielskie¹⁵. Do grona reformatorów dołączyło w 1937 r. Konserwatorium w Katowicach¹⁶ jako szkoła państwowa oraz w 1938 r. Gimnazjum Muzyczne. Pomysłodawcą, założycielem i pierwszym dyrektorem owego gimnazjum był Witold Frimann, który skupił wokół siebie takie osobowości jak Stefania Allinówna, Adam Mitscha, Wanda Chmielowska, Bolesław Szabelski, Władysława Markiewiczówna czy Władysław Reicher. W Warszawie działał do 1918 roku założony w 1861 r. przez Apolinarego Kątskiego Instytut Muzyczny¹⁷, a po odzyskaniu niepodległości uczelnia

¹² J. Miketta pisze: (...) średnia szkoła powinna dawać to maksimum rzemieślniczych nieco środków tworzących elementarny konieczny, ale pełny zasób techniki niezbędnej dla opanowania twórczych lub odtwórczych zadań. J. Miketta, *Vita nuova WKM*, „Muzyka”, 1930, Nr 11–12

¹³ Dz. Urz. Nr 6, poz. 77, s. 242. Rozporządzenie działało na mocy art. 7 dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie zmiany ustawy Instytutu Muzycznego w Warszawie z dnia 23 maja 1889 r. (Dz. U. RP Nr 15, poz. 214).

¹⁴ W latach 1937–1938.

¹⁵ W. Jankowski, op. cit.

¹⁶ Państwowe Konserwatorium w Katowicach zainaugurowało pracę 28 września 1929 r. Za: Archiwum Akademii Muzycznej im. K. Szymanowskiego w Katowicach.

¹⁷ Jako spuścizna po działającej do 1831 roku elsnerowskiej Szkole Głównej Muzyki. Za: Archiwum Akademii Muzycznej im. Fr. Chopina w Warszawie.

została upaństwowiona i otrzymała nazwę konserwatorium¹⁸. Pierwszym dyrektorem został Emil Młynarski (1919–1922), później kierowali nim Henryk Melcer (1922–1927), Karol Szymanowski (1927–1929, 1930–1931), Zbigniew Drzewiecki (1929–1930, 1931–1932) i Eugeniusz Morawski (1932–1939). Poprzedzali ich tacy wybitni propagatorzy publicznego nauczania muzyki, jak założyciel i protoplasta późniejszego Konserwatorium i Akademii Muzycznej – Wojciech Bogusławski (1810–1814) czy Ludwik Osiński (1814–1830), Józef Elsner (1816–1830), Apolinary Kątski (1861–1879), Aleksander Zarzycki (1879–1888), Rudolf Strobl (1888–1891), Gustaw Roguski (1891–1903), Emil Młynarski (1903–1907, 1919–1922), Stanisław Barcewicz (1910–1918). W środowisku poznańskim pierwszym dyrektorem Państwowego Konserwatorium Muzycznego¹⁹ został kompozytor Henryk Opieński (1922–1926), później wiolonczelista Zygmunt Butkiewicz (1926–1929) i skrzypek Zdzisław Jahnke (1930–1939). W gronie pedagogów znajdowali się m.in.: kompozytorzy – Feliks Nowowiejski, Stanisław Wiechowicz; pianiści – Gertruda Konatkowska, Józef Turczyński; śpiewacy – Maria Trąpczyńska, Michał Prawdziej; muzykologdy – ks. Wacław Gieburowski, Łucjan Kamieński; kontrabasista Adam Bronisław Ciechański; wiolonczelista Dezyderiusz Danczowski²⁰.

Połowa lat trzydziestych to powrót do powolnej rekonstrukcji konserwatoriów jako jedności organizacyjnej całej uczelni. Chodziło o to, by wszystkie trzy części składowe usamodzielnione w wyniku reformy z roku 1929 mogły znowu stanowić całość. Do chwili obecnej istnieje spór co do wartości obu rodzajów poglądów na kształcenie muzyczne w okresie międzywojennym. Pewne jednak jest, że ten przebogaty dorobek pedagogiczny, polegający na doświadczeniach reformy z 1929 roku i późniejszych sukcesach autonomicznego szkolnictwa po rekonstrukcji konserwatoriów, stał się przedmiotem dyskusji nowych władz administracyjnych kraju w zupełnie innym ustroju społecznym i szkolnym (po 1944 roku).

Chaosu dydaktyczno-ustrojowego w szkolnictwie muzycznym nie opanowała również ustawa o ustroju szkolnictwa z 1932 roku, która w postanowieniach końcowych (art. 57 oraz art. 58) stanowiła, że ustrój szkolnictwa artystycznego określi specjalne rozporządzenie ministra WRiOP²¹. Pomimo tego niektóre jej postanowienia wytyczyły kierunek ustrojowy dla szkół muzycznych tworzą-

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu powstało zostało z Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej założonej w 1920 roku. Za: Archiwum Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389). Ministrem WRiOP w tym czasie był J. Jędrzejewicz.

cych swoje tymczasowe statuty. Szczególnie ważne było ustawowe postanowienie o trójstopniowości nauczania: szkolnictwo powszechne, szkolnictwo średnie ogólnokształcące (czteroletnie gimnazjum i dwuletnie liceum) oraz szkolnictwo wyższe.

Doniosłą rolę odgrywało stwierdzenie, że podstawę organizacyjną i programową ustroju szkolnictwa stanowiła siedmioletnia szkoła powszechna najwyższej zorganizowana (III stopnia), której programy umożliwiały (odpowiednio uzdolnionej młodzieży) przejście ze szkół jednych typów do drugich oraz ze szkół niższych stopni do wyższych. Programy szkoły powszechnej rozróżniały trzy etapy nauczania: etap pierwszy obejmował elementarny zakres wykształcenia ogólnego, etap drugi był rozszerzeniem i pogłębieniem etapu pierwszego, natomiast etap trzeci miał przygotować młodzież do życia pod względem społeczno-obywatelskim i gospodarczym. Organizacyjnie szkoła powszechna dzieliła się na trzy stopnie: szkołą I stopnia była ta szkoła, która realizowała pierwszy etap programowy wraz z najważniejszymi składnikami programowymi etapu drugiego i trzeciego; szkoła stopnia II realizowała pierwszy i drugi etap programowy wraz z najważniejszymi składnikami programowymi etapu trzeciego; szkoła stopnia III realizowała wszystkie trzy szczeble programowe w pełnym zakresie. Szkoła powszechna III stopnia miała realizować pierwszy etap programowy w czterech pierwszych latach nauki, drugi etap programowy w piątym i szóstym roku nauki, trzeci etap programowy w siódmym roku nauki²².

Równie istotne dla szkolnictwa muzycznego – stale szukającego swojej tożsamości ustrojowej – były postanowienia omawianej ustawy dotyczące średniego szkolnictwa ogólnokształcącego oraz szkół wyższych.

Szkoła średnia ogólnokształcąca zorganizowana była w ten sposób, że na sześć lat jej cyklu nauczania cztery lata przypadają na gimnazjum, a dwa na liceum. Obok szkół obejmujących gimnazjum i liceum mogły być tworzone szkoły przewidujące tylko gimnazjum lub tylko liceum. Do pierwszej klasy gimnazjum przyjmowano kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 12 lat, natomiast do liceum – kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 16 lat. Górną granicę wieku kandydatów ustalał Minister WRiOP²³.

²² Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), art. 2, art. 11, art. 12. W ośmioletniej szkole powszechnej trzeci etap programowy realizowano w siódmym i ósmym roku nauki.

²³ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), rozdz. IV art. 23. Najwięcej nieporozumień dotyczyło właśnie górnej granicy wiekowej, gdzie obok młodzieży zasiadały do ławek również osoby dorosłe, o innym doświadczeniu życiowym i różnych oczekiwaniach. Stąd ustawa o ustroju szkolnictwa, bezkrytycznie transponowana do statutów szkół muzycznych, powodowała zupełną dowolność programową oraz była powodem niskiego poziomu nauczania w setkach prywatnych szkół muzycznych dostosowujących programy i plany nauczania do często przypadkowych i bardzo zróżnicowanych wiekowo uczniów.

Według postanowienia ustawy szkoły wyższe dzieliły się na akademickie i nieakademickie. Organizację szkół akademickich określała osobna ustawa, natomiast nieakademickich – statuty zatwierdzane przez ministra WRiOP. W szkołach wyższych studiować mogli absolwenci liceów ogólnokształcących, liceów dla wychowawczyń przedszkoli i liceów pedagogicznych oraz absolwenci szkół zawodowych stopnia licealnego, którzy wykazywali się świadectwem kwalifikującym do studiów w szkołach wyższych²⁴.

Postanowienia ustawy o ustroju szkolnictwa dawały nadzieję na szybkie ukanie się ustawy o ustroju szkół artystycznych muzyki. Tymczasem jednak z braku tak specjalistycznych przepisów właściciele szkół muzycznych pisali swoje tymczasowe statuty w oparciu o przewidywany rozwój strukturalny szkolnictwa ogólnokształcącego. Ustawa z 11 marca 1932 roku stała się podstawą prawną dynamicznie rozwijającego się prywatnego szkolnictwa muzycznego.

Dla państwowego szkolnictwa muzycznego Ministerstwo WRiOP przygotowywało statuty i mocą rozporządzenia wprowadzało je w życie. Przykładem tego były statuty Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie. Pierwszy, wstępnie już zasygnalizowany, z 1930 roku²⁵, realizowany skrupulatnie przez dwa lata, załatwiał wszystkie potrzeby szkoły, a wytyczone przez ministra cele i zadania programowe uspakajały napięcia wynikające z niekontrolowanego rozwoju prywatnego szkolnictwa muzycznego. Drugi statut z 1932 r.²⁶ miał służyć do czasu ukazania się długo oczekiwanego, specjalnego rozporządzenia z roku 1937 o ustroju szkół artystycznych muzyki²⁷. Sprawdziły się zatem postanowienia końcowe ustawy z 1932 r. o ustroju szkolnictwa, gdzie podjęto decyzję o odrębnym potraktowaniu ustroju szkolnictwa muzycznego i określenie jego osobnym rozporządzeniem Ministra WRiOP²⁸.

²⁴ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), rozdz. VII.

²⁵ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77).

²⁶ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 29 stycznia 1932 r. Nr IV. Szt-835/32 w sprawie statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1932 r., Nr 1, poz. 3).

²⁷ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki (Dz. Urz. MWRiOP z 1937 r., Nr 7, poz. 189).

²⁸ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), Postanowienia końcowe, art. 57–58.

Stało się to możliwe dzięki uchwale Rady Ministrów²⁹, która zatwierdziła nowy statut organizacyjny MWRiOP³⁰. Według niego Wydział Sztuki MWRiOP:

1. załatwiał w dziedzinie sztuki sprawy opieki nad twórczością w dziedzinie sztuk plastycznych, literatury, muzyki i teatru;
2. udostępniał społeczeństwu dorobek wyżej wymienionej twórczości;
3. w zakresie szkolnictwa artystycznego – załatwiał sprawy ustawodawstwa, organizacji, programów, nadzoru nad nauczaniem i wychowaniem oraz sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych tego szkolnictwa;
4. doglądał i załatwiał problemy związane z opieką nad zabytkami, z wyłączeniem zabytków wchodzących w zakres działania Departamentu Nauki i Szkół Wyższych oraz Wydziału Archiwów Państwowych.

Rozporządzenie MWRiOP z 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki oraz nadawane szkołom muzycznym statuty stały się przełomem organizacyjnym szkolnictwa artystycznego muzyki w okresie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939³¹. Warto omówić chociaż niektóre zagadnienia zawarte w tych dokumentach (z lat 1930, 1932 oraz 1937), a dotyczące bezpośrednio ówczesnych spraw związanych z życiem artystycznym i perspektywami rozwoju szkół, jak też problemów kadrowych oraz uczniów.

Przemysłanym, uporządkowanym i mającym wpływ na ustrój innych placówek szkolnych muzycznych był statut Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, nadany rozporządzeniem przez ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 roku³². Znalazł się tam zapis wyraźnie określający strukturę organizacyjną szkoły: Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie miało zostać przekształcone w Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną, pozostającą w zawiadywaniu i pod nadzorem ministra WRiOP. Oprócz Wyższej Szkoły Muzycznej w Państwowym Konserwatorium Muzycznym prowadzone miały być:

²⁹ Uchwała Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. MWRiOP z 1936 r., Nr 5, poz. 111). Równocześnie tracił moc obowiązującą Statut Organizacyjny MWRiOP, zatwierdzony uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 września 1931 r. („Monitor Polski” Nr 213, poz. 287). Zatem statuty Konserwatorium Muzycznego w Warszawie i innych miastach były wynikiem rozporządzeń Ministra WRiOP z mocy statutowych tegoż ministerstwa nadanych mu 9 września 1931 roku przez Radę Ministrów.

³⁰ Zarządzenie Ministra WRiOP z dnia 15 lipca 1936 r. (NR BP-14332/36) o organizacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. MWRiOP z 1936 r., Nr 5, poz. 112).

³¹ Trzeba jednak pamiętać o reformach z lat 1920–1930 proponowanych przez J. Mikettę, T. Jotejko, K. Szymanowskiego i innych.

³² Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77).

1. Średnia Szkoła Muzyczna;
2. Seminarium dla nauczycieli muzyki w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich.

Mimo że Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie posiadało już osobowość prawną, a więc mogło nabywać majątek i zarządzać swoim mieniem, to przy jego sprzedaży oraz przy zawieraniu umów hipotecznych wymagane było zezwolenie ministra WRiOP³³.

Władze Państwowego Konserwatorium Muzycznego stanowili: Rektor i Rada Główna Wyższej Szkoły Muzycznej, a także Dyrektorowie Średniej Szkoły Muzycznej i Seminarium dla nauczycieli muzyki oraz Dyrektor Administracyjny. Przedstawicielem na zewnątrz i wykonawcą uchwał Rady Głównej był Rektor Państwowego Konserwatorium Muzycznego, który wybierany był spośród profesorów Wyższej Szkoły Muzycznej i zatwierdzany dalej przez ministra WRiOP.

Kompetencje Rady Głównej były szerokie. Uchwalała ona bowiem i przedstawiała ministrowi WRiOP wnioski w sprawach:

1. zmian statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego co do tych artykułów, które odnoszą się do organizacji Wyższej Szkoły Muzycznej,
2. programów nauczania w Wyższej Szkole Muzycznej,
3. mianowania lub zwalniania profesorów Wyższej Szkoły Muzycznej,
4. udzielania profesorom urlopów dłuższych niż 6 tygodni, docentom natomiast dłuższych niż 3 tygodnie,
5. powoływania docentów w ilości i kategorii godzin kontraktowych, określonych w szczegółowym budżecie tych godzin,
6. nadawania tytułu Honorowego Profesora Wyższej Szkoły Muzycznej Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie³⁴.

Rada Główna jednocześnie wyrażała i przedstawiała ministrowi WRiOP opinie o:

1. kandydaturach zgłoszonych na konkurs na stanowiska dyrektorów Średniej Szkoły Muzycznej oraz Seminarium dla nauczycieli muzyki,

³³ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77), rozdział I, Postanowienia ogólne.

³⁴ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77), rozdział I, Postanowienia ogólne.

2. wnioskach dyrektorów Średniej Szkoły Muzycznej i Seminarium dla nauczycieli muzyki, składanych ministrowi WRiOP w sprawach:
 - zmian statutu co do artykułów odnoszących się do organizacji tych szkół,
 - programów nauczania w tych szkołach,
3. stanie nauki w tych szkołach na podstawie wizytacji rektora lub wyznaczonych przez niego osób oraz poziomu egzaminów lub popisów uczniów tych szkół.

Warto odnotować, kiedy jest mowa o fundamencie decyzyjnym tego typu szkół, że na posiedzeniach Rady Głównej powinien być obecny aktualny dyrektor administracyjny – jeśli tematyka zebrania dotyczyła spraw budżetowych lub spraw porządku wewnętrznego Wyższej Szkoły Muzycznej, lub dyrektor Średniej Szkoły Muzycznej, względnie dyrektor Seminarium dla nauczycieli muzyki – jeśli poruszane zagadnienia dotyczyły tychże szkół.

Wiemy zatem, że w skład Państwowego Konserwatorium Muzycznego wchodziły trzy uczelnie: Wyższa Szkoła Muzyczna, Średnia Szkoła Muzyczna oraz Seminarium dla nauczycieli muzyki. Celem Wyższej Szkoły Muzycznej było kształcenie uzdolnionych osób mających ukończone 15 lat w kierunku kompozytorskim lub wykonawczym i nauczycielskim dla zdobycia całokształtu twórczej lub odtwórczej wiedzy muzycznej. Średnia Szkoła Muzyczna oferowała swojemu absolwentowi zawodowe wykształcenie muzyczne, polegające na podaniu takiego całokształtu wiedzy teoretycznej i sztuki praktycznej, który był potrzebny do pełnienia zawodu muzyka. Seminarium dla nauczycieli muzyki w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich przygotowywało do zdania egzaminu końcowego z muzyki, jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich³⁵. Słuchaczem Wyższej Szkoły Muzycznej mogła zostać osoba powyżej 15. roku życia, która ukończyła gimnazjum lub inną szkołę, uznaną przez ministra WRiOP za równorzędną, skończyła z pomyślnym wynikiem średnią szkołę muzyczną oraz złożyła egzamin wstępny obejmujący:

- egzamin ustny i pisemny z obowiązujących przedmiotów teoretycznych, zawartych w programie Średniej Szkoły Muzycznej,
- egzamin praktyczny z gry na instrumencie, jako głównego przedmiotu, lub przedstawienie własnych kompozycji, jeśli kompozycja ma być głównym przedmiotem studiów kandydata.

³⁵ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77), rozdziały II, III i IV.

Uczniem Średniej Szkoły Muzycznej mogła zostać osoba w wieku od 12 do 21 lat, która ukończyła przynajmniej szkołę powszechną lub też do niej uczęszczała oraz wylegitymowała się świadectwem lekarza o stanie zdrowia³⁶. Warunkiem przyjęcia był zdany egzamin wstępny do Średniej Szkoły Muzycznej. Statut tej szkoły podkreślał, że nie podlegali ograniczeniom wieku uczniowie klas instrumentów dętych, kontrabas, przedmiotów teoretycznych, dyrygentury i śpiewu solowego. Ów nieograniczony wiek uczniów miał się stać skuteczną zaporą podczas prób udrożnienia i podniesienia skuteczności nauczania.

Uczniowie Średniej Szkoły Muzycznej mogli być jednocześnie słuchaczami Seminarium dla nauczycieli muzyki, co nie zwalniało ich z obowiązku uczęszczania na wszystkie przedmioty będące w programie Średniej Szkoły Muzycznej.

Kandydat na ucznia Seminarium dla nauczycieli muzyki w szkołach ogólnokształcących powinien przede wszystkim:

1. wykazać się wiedzą muzyczną, której przydatność do nauki w Seminarium oceniał dyrektor,
2. wykazać się świadectwem ukończenia takiego wykształcenia ogólnokształcącego, które było wymagane w myśl przepisów o dopuszczeniu do egzaminu końcowego z muzyki, jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich,
3. zdać egzamin wstępny.

Wydaje się, że przeciwnicy reform inspirowanych i proponowanych przez J. Mikettę, K. Szymanowskiego i innych profesorów mieli również wiele racji, tłumacząc sens istnienia konserwatoriów jako instytucji zapewniających bliższe współdziałanie istniejących pod jednym dachem kilku jednostek dydaktycznych muzyki, poczynając od niskiego, a kończąc na najwyższym szczeblu nauczania.

Wśród wszystkich uczelni muzycznych funkcjonujących w Polsce przed II wojną światową najwyższym poziomem artystycznym wyróżniały się (w porządku alfabetycznym):

1. Instytut Muzyczny w Krakowie,
2. Konserwatorium im. Karola Szymanowskiego we Lwowie,
3. Konserwatorium Muzyczne w Łodzi,
4. Konserwatorium Muzyczne w Wilnie,

³⁶ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1930 r., Nr 6, poz. 77), rozdziały II, III i IV.

5. Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie,
6. Konserwatorium Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu,
7. Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie,
8. Miejskie Konserwatorium Muzyczne w Bydgoszczy,
9. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Katowicach,
10. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu,
11. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie,
12. Szkoła Muzyczna im. Władysława Żeleńskiego w Krakowie,
13. Śląskie Konserwatorium Muzyczne w Katowicach,
14. Warszawska Szkoła Muzyczna w Warszawie,
15. Wielkopolska Szkoła Muzyczna w Poznaniu,
16. Wojskowa Szkoła Muzyczna przy Śląskim Konserwatorium Muzycznym – dział kapelmistrzowski,
17. Wyższa Szkoła Muzyczna im. Fryderyka Chopina Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego w Warszawie³⁷.

O randze i powadze problematyki dotyczącej sytuacji szkolnictwa muzycznego w tamtym okresie może świadczyć fakt, iż tematem tym zajmowały się wówczas nie tylko typowo muzyczne periodyki, ale również prasa codzienna. Instytucje mające na względzie losy polskiej kultury muzycznej wystosowywały apele nawołujące do działania w zakresie naprawy sytuacji oświaty muzycznej. Postulowano przede wszystkim ujednoczenie programów kształcenia oraz struktury i rodzajów szkół muzycznych, a także podnoszenie kwalifikacji czynnych pedagogów. Inne propozycje dotyczyły upaństwowienia konserwatoriów w Wilnie, Lwowie i Toruniu. Domagano się likwidowania szkół o niskim poziomie nauczania, zalecano natomiast tworzenie szkół nowych, szczególnie w rejonach kraju o niewielkiej ilości tego rodzaju instytucji. Ten ostatni postulat traktowano w kategoriach nadrzędnych, bowiem, jak już zostało wspomniane, wiele miast, miasteczek i osiedli w ówczesnej Polsce nie posiadało żadnej szkoły muzycznej³⁸.

Ogromnym mankamentem całego procesu dydaktycznego ówczesnego systemu nauczania muzyki był brak zgodności programowej między państwowymi

³⁷ W. Millati, *Organizacja szkolnictwa artystycznego w Polsce*, COPSA, Warszawa 1972, s. 10.

³⁸ J. Prosnak, op. cit., s. 116.

mi i prywatnymi szkołami muzycznymi, a tym samym brak uznania równości między uzyskiwanymi dyplomami. Tę lukę dydaktyczną i kompetencyjną miało wypełnić wspomniane już wyżej rozporządzenie ministra WRiOP z 1937 o ustroju szkół artystycznych muzyki³⁹ oraz niezwykle ważne, bo porządkujące pracę dydaktyczną w prywatnych uczelniach, rozporządzenie ministra WRiOP z 1938 roku o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych⁴⁰.

Pierwszy ze wskazanych aktów ustalał podział na następujące rodzaje szkół:

- konserwatoria,
- instytuty muzyczne,
- szkoły muzyczne.

Zgodnie z treścią rozporządzenia celem konserwatorium było *kształcenie we wszystkich działach sztuki muzycznej, a także przygotowanie do zawodu muzyka twórcy, odtwórcy lub nauczyciela*⁴¹. A oto wydziały proponowane dla konserwatorium:

1. Teorii, kompozycji i dyrygentury,
2. Fortepianu,
3. Organów i muzyki kościelnej,
4. Instrumentów smyczkowych,
5. Instrumentów dętych,
6. Śpiewu,
7. Kształcenia nauczycieli muzyki dla szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących i zawodowych.

Ciekawym przemyśleniem była propozycja utworzenia – w razie potrzeby – klasy mistrzowskiej dla wirtuozów, a także innych wydziałów⁴².

³⁹ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki (Dz. Urz. MWRiOP z 1937 r., Nr 7, poz. 189).

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225).

⁴¹ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225), § 5.

⁴² Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225), § 6 i 7.

Zadaniem instytutów muzycznych było *przygotowanie muzyka odtwórcy, przede wszystkim zaś muzyka orkiestrowego, zespołowego itp. oraz przygotowanie do studiów na wyższym kursie konserwatorium muzycznego*⁴³.

Instytuty składały się z następujących klas:

1. Fortepianu,
2. Muzyki kościelnej,
3. Instrumentów smyczkowych,
4. Instrumentów dętych,
5. Śpiewu.

Program nauki w każdej klasie instytutu muzycznego obejmował, obok przedmiotu specjalnego w zakresie potrzebnym do uprawiania zawodu muzyka odtwórcy, przedmioty teoretyczne uzupełniające, ćwiczenia praktyczne oraz udział w chórze, zespołach kameralnych i orkiestrze⁴⁴.

Cele stawiane szkołom muzycznym, to *budzenie i pogłębianie zainteresowań muzycznych*, a także *wstępne przygotowanie do studiów muzycznych zawodowych*⁴⁵. Program nauczania w tych szkołach był zależny od wieku i rozwoju uczniów. Oznaczało to w praktyce raczej umuzykalnianie młodych adeptów sztuki niż zdobywanie kwalifikacji zawodowych. Niewątpliwie jednak była to droga wiodąca do zdobywania kolejnych stopni wtajemniczenia w rzemiosło muzyczne.

Kandydaci do wszystkich rodzajów szkół artystycznych muzyki przyjmowani byli – bez względu na poziom wykształcenia ogólnego – na podstawie egzaminu wstępnego, który miał na celu stwierdzenie ich uzdolnień muzycznych. Jednakże uczniowie tych szkół podlegali obowiązkowi szkolnemu w zakresie szkoły powszechnej i obowiązkowemu doksztalcaniu.

Na wydział kształcenia nauczyciela muzyki dla szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących i zawodowych przyjmowano do konserwatoriów muzycznych kandydatów, którzy posiadali świadectwa ukończenia szkoły stopnia licealnego lub inne uznane przez ministra WRiOP do tych celów za wystarczające.

⁴³ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225), § 9.

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225), § 10 i 11.

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225), § 12.

Rozporządzenie to weszło w życie 15 czerwca 1937 roku i – jak już powiedziano – stanowiło kręgosłup ustrojowy szkolnictwa artystycznego muzyki, a w tym wyższego szkolnictwa muzycznego. Zapewniono w nim również, że wszystkie szkoły prywatne nauczające muzyki będą mogły uzyskiwać uprawnienia szkół państwowych na warunkach, które określi osobne rozporządzenie ministra WRiOP. Okazało się, że niebawem stosowny dokument ukazał się i dla wielu prywatnych szkół nakreślił kolejną drogę rozwoju.

Uzupełniającym aktem prawnym do wyżej omawianego było rozporządzenie ministra WRiOP⁴⁶ określające w sposób jednoznaczny wymiar godzin pracy nauczyciela szkolnictwa muzycznego. Nauczyciel konserwatorium muzycznego zobowiązany był do pracy w następującym wymiarze godzin:

1. 27 godzin lekcyjnych w kategorii przedmiotów obejmujących: naukę gry na fortepianie dodatkowym, akompaniament, naukę gry na instrumentach perkusyjnych, ćwiczenia ruchowe (np. rytmikę)⁴⁷, język włoski, łacinę, kostiumologię, charakteryzację, prowadzenie orkiestry i chóru;
2. 21 godzin lekcyjnych tygodniowo w kategorii przedmiotów obejmujących: niższe i średnie kursy gry na fortepianie, skrzypcach, altówce, wiolonczeli i organach, naukę gry na instrumentach dętych, kontrabasie i harfie (wszystkie kursy), zasady muzyki, solfeż, harmonię, kontrapunkt, instrumentoznawstwo, historię muzyki, czytanie partytur, naukę o formach, psychologię, logikę, akustykę, estetykę, pedagogikę ogólną i specjalną, reżyserię i korepetycje w klasie operowej, rytuał kościelny dla organistów;
3. 18 godzin lekcyjnych tygodniowo w kategorii przedmiotów obejmujących: wyższe kursy fortepianu, skrzypiec, altówki, wiolonczeli, organów, teorię i kompozycję specjalną, dyrygenturę, śpiew solowy oraz orkiestrę, chór i zespoły kameralne;
4. 12 godzin lekcyjnych tygodniowo w kategorii przedmiotów obejmujących: kursy wirtuozowskie oraz cykl nauk muzykologicznych⁴⁸.

Godnym podkreślenia i odnotowania jest fakt udzielania przez konserwatoria pomocy studentom i uczniom w formie wypożyczania instrumentów muzycz-

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 sierpnia 1937 r. (BP-1826/37) o wymiarze godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych nauczycieli i kierowników szkół (Dz. Urz. Nr 10, poz. 316, s. 374).

⁴⁷ Wówczas nazywano rytmikę „gimnastyką rytmiczną”.

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 sierpnia 1937 r. (BP-1826/37) o wymiarze godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych nauczycieli i kierowników szkół (Dz. Urz. Nr 10, poz. 316, s. 376–377).

nych⁴⁹. Niezamożni studenci i uczniowie, którzy nie posiadali własnych instrumentów muzycznych, mogli liczyć na pomoc swoich uczelni. Zainteresowani wypożyczający instrument zobowiązywali się na piśmie do zwrotu instrumentu bez uszkodzeń lub wypłacenia ekwiwalentu w gotówce. Wydanie uczniowi dyplomu lub świadectwa ukończenia uczelni uwarunkowane było zwrotem wypożyczonego instrumentu lub wypłatą ekwiwalentu. Można stwierdzić, że jest to administracyjny zapis poparty aktem prawnym mówiący o formie pomocy zbliżonej do stypendialnej.

Kolejnym krokiem do zaprowadzenia ładu w strukturach szkolnictwa muzycznego w Polsce międzywojennej było rozporządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych⁵⁰. Warto przypomnieć, że ten niezwykle ważny dla szkolnictwa muzycznego (w tym wyższego) dokument był echem omawianej ustawy z 1932 roku dotyczącej szkolnictwa ogólnokształcącego⁵¹ oraz rozporządzenia ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 roku. Przytaczany akt prawny umożliwiał nadawanie szkołom prywatnym muzyki uprawnień szkół państwowych pod pewnymi warunkami: prywatne szkoły artystyczne muzyki musiały być zorganizowane na wzór szkół państwowych lub uznane przez ministra WRiOP. Ponadto prywatna szkoła artystyczna muzyki powinna:

1. posiadać organizację i program przewidziany dla państwowych szkół artystycznych muzyki,
2. osiągać wyniki nauczania uznane przez władze szkolne za dorównujące wynikom przewidzianym dla państwowych szkół artystycznych muzyki odpowiedniego typu,
3. posiadać dyrektora oraz większość takich nauczycieli, którzy związani byli z daną szkołą,
4. posiadać odpowiednie dla swej liczebności i organizacji pracy pomieszczenia oraz środki i pomoce naukowe,
5. odpowiadać potrzebom państwowym na danym terenie.

⁴⁹ Zarządzenie Ministra WRiOP z dnia 7 lipca 1936 r. (Nr IV. Szt-8304/35) w sprawie użyczenia instrumentów muzycznych, będących własnością Skarbu Państwa, uczniom Państwowych Konserwatoriów Muzycznych (Dz. Urz. Nr 8, poz 149, s. 181). Zarządzenie weszło w życie 1 września 1936 roku.

⁵⁰ Rozporządzenie MWRiOP z dn. 12 V 1938 r. o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. Nr 8, poz. 225, s. 280).

⁵¹ Rozporządzenie MWRiOP z dn. 12 V 1938 r. o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. Nr 8, poz. 225, s. 280) zostało wydane na podstawie art. 8 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (Dz. U. RP. Nr 33, poz 343) oraz § 14 rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki (Dz. U. RP Nr 44 poz. 343).

Uprawnienia państwowych szkół artystycznych muzyki odpowiedniego typu nadawał szkole prywatnej minister WRiOP. W wypadkach wątpliwych mógł on zlecić wydanie opinii co do poziomu nauczania i przedstawić wniosek powołanej przez siebie komisji, która działała na podstawie regulaminu ustalonego przez ministra WRiOP. Nadanie uprawnień powodowało uznanie, że wydane przez daną szkołę świadectwa są równoznaczne z odpowiednimi świadectwami państwowych szkół artystycznych muzyki tego samego typu, przy czym uczniowie lub studenci otrzymują świadectwa ukończenia szkoły na warunkach ustalonych dla państwowych szkół artystycznych muzyki odpowiedniego typu. Nadane uprawnienia mogły być odwołane, gdyby władze szkolne stwierdziły, że szkoła przestała spełniać przewidziane wyżej warunki lub naruszała inne obowiązujące ją przepisy.

W ramach porządkowania i określania końcowego ustroju szkolnictwa artystycznego muzycznego, w tym wyższego, Minister WRiOP W. Wietosławski sprecyzował wytyczne do załatwiania spraw personalnych, finansowo-gospodarczych i wynikających z nadzoru pedagogicznego⁵². Dokument wnosił, że w zakresie spraw personalnych Ministerstwo załatwiało wszelkie sprawy wynikające ze stosunku służbowego personelu etatowego, a w odniesieniu do personelu kontraktowego wyrażało zgodę na zawarcie umów o prace. W zakresie spraw finansowo-gospodarczych zobowiązało się do zatwierdzania przedłożonych przez szkołę za pośrednictwem Kuratorium Okręgu Szkolnego planów finansowo-gospodarczych. Natomiast w ramach spraw związanych z nadzorem pedagogicznym Ministerstwo przeprowadzało wizytację szkoły w dziedzinie realizacji programu nauczania przedmiotów artystycznych i wpływu szkoły na środowisko. Dyrektor szkoły artystycznej muzyki zobowiązany był między innymi do załatwiania spraw należących w myśl statutu szkoły do jego obowiązków, tj. nadzoru nad planami przydziału zajęć i podziału godzin oraz spraw wynikających ze stosunku służbowego personelu nauczycielskiego i administracyjnego, jak też prowadzenia arkuszy kwalifikacyjnych nauczycieli i urzędników i wydawania opinii kwalifikacyjnych.

Omawiane rozporządzenia umożliwiły i usystematyzowały rozwój artystyczny 11 080 uczniom, którzy w roku szkolnym 1937/1938 kształcili się w 135 szkołach muzycznych na terenie Polski, z czego 1438 to studenci szkół wyższych⁵³. Stwarzały niezbędne podstawy do zaprowadzenia porządku w ówczesnym szkolnictwie muzycznym i umożliwiały jego wyjście z chaosu.

Zatem jeden z największych problemów i bolączek szkolnictwa artystycznego muzycznego okresu międzywojennego wydawał się być rozwiązany.

⁵² Okólnik Nr 56 z dnia 1 października 1938 roku (BP-19480/38) o załatwianiu spraw personalnych, finansowo-gospodarczych i wynikających z nadzoru pedagogicznego państwowych szkół artystycznych muzyki i plastyki (Dz. Urz. Nr 10, poz. 307, s. 420).

⁵³ M. Dąbrowski, *Sprawa reformy szkolnictwa muzycznego*, „Muzyka”, 1950, nr 2, s. 6.

Podsumowując tradycje wyższego szkolnictwa muzycznego z lat 1918–1939, można zauważyć zaciętą dyskusję ówczesnego grona pedagogicznego na temat właściwego wyboru systemu edukacyjnego dla szkolnictwa muzycznego. Janusz Miketta, muzykolog i profesor Konserwatorium Warszawskiego, radca muzyczny przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w latach 1927–1929, podjął próbę uporządkowania szkolnictwa muzycznego i scalenia go z ogólnokształcącym procesem kształcenia. Wysiłki jego wspomagali T. Jotejko, K. Szymanowski i F. Szczepanowska. Rezultat ustaleń końcowych nie odzwierciedlał idei głoszonych przez reformatorów, lecz był wynikiem konsensusu osiągniętego w wyniku uwzględnienia reguł ekonomiki uczenia w prywatnych szkołach muzycznych oraz chęci dokonania zmian systemowych w edukacji muzycznej.

Polemika owa wskazała też na duży stopień zależności systemu nauczania muzyki od procesu kształcenia w szkolnictwie ogólnokształcącym⁵⁴. Po 1930 r. szkolnictwo muzyczne doczekało się osobnych aktów prawnych regulujących ustrój szkolnictwa muzycznego, w tym wyższego⁵⁵. Stwierdzić można zatem, że na rozwój szkolnictwa muzycznego miały wpływ zarówno ustawy dotyczące bezpośrednio szkolnictwa muzycznego, jak i szkolnictwa ogólnokształcącego.

Sukcesem było ustalenie w 1937 r. ustroju szkół muzycznych oraz nadanie w 1938 r. prywatnym szkołom muzycznym uprawnień szkół państwowych. Akty prawne z lat 1937–1938 stanowiły kręgosłup ustrojowy szkolnictwa artystycznego muzyki, przyczyniając się w decydujący sposób do stabilizacji systemu nauczania w szkolnictwie muzycznym. Przewidywały one, że chętni do zawodu muzyka i pedagoga muzyki będą mogli się kształcić w trzech rodzajach szkół muzycznych: konserwatoriach (przygotowujących do zawodu muzyka, twórcy, odtwórcy lub nauczyciela muzyki), instytutach muzycznych (przygotowujących muzyka orkiestrowego) oraz szkołach muzycznych (pogłębiających zainteresowania muzyczne i umuzykalnianie dzieci i młodzieży).

⁵⁴ Akty prawne dotyczące szkolnictwa ogólnokształcącego, ale mające pośredni wpływ na rozwój, ustrój i sieć szkół muzycznych (w tym wyższych): Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. R. P. z dnia 23 czerwca 1920 r., Nr 50, poz. 304, s. 872); Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z dnia 7 maja 1932 r., Nr 38, poz. 389_).

⁵⁵ Akty prawne mające bezpośredni wpływ na ustrój szkół muzycznych, w tym wyższych: Rozporządzenie ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. Nr 6, poz 77, s. 242); Zarządzenie ministra WRiOP z dnia 15 lipca 1936 r. (NR BP-14332/36) o organizacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. Nr 5 poz. 111 i 112); Rozporządzenie ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki (Dz. U. R. P. z dnia 15 czerwca 1937 r., Nr 44, poz. 343); Rozporządzenie ministra WRiOP z dnia 12 maja 1938 roku o nadaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. Nr 8, poz. 225, s. 280); Okólnik Nr 56 ministra WRiOP z dnia 1 października 1938 r. (BP-19480/38) o załatwianiu spraw personalnych, finansowo-gospodarczych i wynikających z nadzoru pedagogicznego państwowych szkół artystycznych muzyki i plastyki (Dz. Urz. Nr 10, poz. 307).

Określono również w sposób jednoznaczny wymiar godzin pracy nauczyciela szkolnictwa muzycznego, a także rodzaje świadectw, dyplomów oraz zasady i formy pomocy stypendialnej dla uczniów.

W okresie II Rzeczypospolitej działały trzy wyższe uczelnie muzyczne:

1. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie,
2. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Katowicach,
3. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu.

Niestety, sprecyzowane już perspektywy uporządkowania systemu nauczania muzyki w II Rzeczypospolitej Polskiej przerwał wybuch II wojny światowej. Nowy ład społeczny po 1944 roku i odmienny ustrój państwowy stworzył zupełnie inne warunki rozwojowe dla wyższego szkolnictwa muzycznego. Prace nad jego ustrojem rozpoczęto od nowa⁵⁶.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

- Barbak S., *Projekt reformy szkoły muzycznej niższej*, „Muzyka”, 1929, nr 2–4.
- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1930–1939.
- Jotejko T., *W sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego w Polsce*, „Muzyka”, 1929, Nr 1.
- Miketta J., *Szkolnictwo muzyczne w Polsce pod względem statystycznym i organizacyjnym*, „Muzyka”, 1927, Nr 11.
- Miketta J., *O szkolnictwie muzycznym, jego cechach i wartości*, „Muzyka”, 1928, nr 2.
- Miketta J., *O szkolnictwie muzycznym przyszłości*, „Muzyka”, 1928, nr 4–5.
- Miketta J., *O gimnazjum Muzycznym*, „Muzyka”, 1929, nr 3.
- Miketta J., *Vita nuova WKM*, „Muzyka”, 1930, nr 11–12.
- „Monitor Polski” Nr 213, poz. 287.
- Okólnik Nr 56 ministra WRiOP z dnia 1 października 1938 r. (BP-19480/38) o załatwianiu spraw personalnych, finansowo-gospodarczych i wynikających z nadzoru pedagogicznego państwowych szkół artystycznych muzyki i plastyki (Dz. Urz. Nr 10, poz. 307).
- Pęcherski M., Świątek M., *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917–1969. Podstawowe akty prawne*, Warszawa 1972.
- Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych muzyki (Dz. Urz. MWRiOP z 1937 r., Nr 7, poz. 189).
- Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 sierpnia 1937 r. (BP-1826/37) o wymiarze godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych nauczycieli i kierowników szkół (Dz. Urz. Nr 10, poz. 316, s. 376–377).

⁵⁶ A. Michalski, *Procesy rozwoju szkolnictwa muzycznego w Polsce po 1945 roku*, [w:] *Wybrane problemy edukacji muzycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.

- Rozporządzenie MWRiOP z dnia 12 maja 1938 r. o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. Nr 8, poz. 225, s. 280).
- Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 12 lipca 1938 r. (Nr Szt-2452/38) o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym muzyki uprawnień szkół państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1938 r., Nr 8, poz. 225).
- Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17 czerwca 1930 r. w sprawie Statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. Nr 6, poz. 77, s. 242).
- Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 29 stycznia 1932 r. Nr IV. Szt-835/32 w sprawie statutu Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP z 1932 r., Nr 1, poz. 3).
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. MWRiOP z 1936 r., Nr 5, poz. 111).
- Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), Postanowienia końcowe, art. 57–58.
- Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 38, poz. 389), rozdz. IV, art. 23.
- Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. U. R. P. z dnia 23 czerwca 1920 r., Nr 50, poz. 304, s. 872).
- Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z dnia 7 maja 1932 r., Nr 38, poz. 389).
- Zarządzenie Ministra WRiOP z dnia 7 lipca 1936 r. (Nr IV. Szt-8304/35) w sprawie użyczenia instrumentów muzycznych, będących własnością Skarbu Państwa, uczniom Państwowych Konserwatoriów Muzycznych (Dz. Urz. Nr 8, poz. 149, s. 181).
- Zarządzenie Ministra WRiOP z dnia 15 lipca 1936 r. (NR BP-14332/36) o organizacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. Nr 5 poz. 111 i 112).

Czasopisma i prasa

- „Biblioteka Kuriera Warszawskiego” (1905)
- „Kurier Poranny” (1937)
- „Muzyka” (1927–1954)

Opracowania

- Jankowski W., *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu*, Akademia Muzyczna im. F. Chopina, Warszawa 2002.
- Michalski A., *Ewolucja planów i programów nauczania szkół muzycznych I i II stopnia oraz ognisk muzycznych w XX leciu PRL*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2005.
- Michalski A., *Wyższe szkolnictwo muzyczne w Polsce w latach 1945–1964*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2009.

- Mokrzecki L., *Dwa etapy działalności Polskiego Konserwatorium Muzycznego w wolnym mieście Gdańsku (1929–1939)*, [w:] *Gdańskie lato K. Wilkomirskiego*, Akademia Muzyczna w Gdańsku, Zesz. Nauk. 33, Gdańsk 2002.
- Mokrzecki L. (red.), *Z dziejów Polskiego Konserwatorium Muzycznego w Gdańsku*, [w:] *Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, Pułtusk – Warszawa 2004.
- Prosnak J., *Polihymnia ucząca*, WSiP, Warszawa, 1976.